

УДК 351.746.2

Полковніков В. Г.

**СУТНІСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРАВОВОГО СТАТУСУ
СЛІДЧОГО В УКРАЇНІ**

**ESSENTIAL CHARACTERISTICS OF THE LEGAL STATUS OF AN
INVESTIGATOR IN UKRAINE**

У статті виявлено та узагальнено сутнісну характеристику правового статусу слідчого в Україні. Доведено, що він перебуває на службі в правоохоронних органах, які є органами виконавчої влади або спеціальними правоохоронними органами. Однак, із погляду кримінального процесу, займає своє невід'ємне місце в системі судової влади стосовно здійснення досудового розслідування, яке потребує значної кваліфікованої процесуальної діяльності. Центральним інститутом правового статусу слідчого є його процесуальна компетенція, яка має чітко визначені процесуальним законодавством обов'язки і права. Процесуальний статус слідчого доповнюється адміністративно-правовим, адже слідчі працюють безпосередньо в органах виконавчої влади чи спеціальних правоохоронних органах. Правосуддя й досудове розслідування мають певні спільні риси. Вони пов'язані єдиною процесуальною нормативною базою та здійснюються на спільних засадах, здійснюються послідовно та незалежно одне від одного. У більшості випадків правосуддя є органічним продовженням досудового розслідування, а загальною їх функцією є інститут доказового права. Об'єктивно існує низка відмінних рис у сутності правового статусу судді й слідчого.

Ключові слова: адміністративно-правовий статус, досудове розслідування, кримінальний процес, органи виконавчої влади, правовий статус, правосуддя, процесуальний статус, слідчий, спеціальні правоохоронні органи.

Essential characteristics of the legal status of the investigator in Ukraine

The article reveals and summarizes the essential characteristics of the legal status of the investigator in Ukraine. It has been proven that he was on duty in law enforcement agencies, which are executive authorities or special law enforcement agencies. However, from the point of view of the criminal process, it occupies an integral place in the system of judicial power in relation to the implementation of a pre-trial investigation, which requires a significant amount of highly qualified procedural activity. The central institution of the investigator's legal status is his procedural competence, which has duties and rights clearly defined by procedural legislation. The procedural status of the investigator is supplemented by administrative and legal status. Since, investigators work directly in the bodies of the executive power, or special law enforcement agencies. Justice and pre-trial investigation have certain common features. They are connected by a single procedural regulatory framework and are carried out

on a common basis, in most cases, justice is an organic continuation of the pre-trial investigation. The general function of pretrial investigation and justice is the institution of evidentiary law, which are carried out consistently and independently of each other. Objectively, there are a number of distinctive features in the essence of the legal status of a judge and an investigator.

Keywords: *administrative and legal status, criminal process, essence, executive authorities, investigator, justice, legal status, pre-trial investigation, procedural status, special law enforcement agencies.*

Вступ. Правовий порядок у державі формується на основі певних інститутів економічного, соціального, фінансового, юридичного та правоохоронного характеру. У двох останніх випадках головне місце відведено судовим і правоохоронним органам.

Судові органи здійснюють правосуддя, правоохоронні – охорону права шляхом захисту суспільного устрою держави, прав і законних інтересів громадян, підприємств, організацій, установ, суб'єктів усіх форм власності, суверенітету й територіальної цілісності України [1].

У галузі кримінального процесу між судовими та правоохоронними органами виникає тісний послідовний зв'язок, адже практично всі кримінальні провадження розглядаються в судах після проходження процедури досудового розслідування. Відповідно забезпечення всієї системи кримінального судочинства не можливе без провідного владного суб'єкта в цій сфері – слідчого, на якого й покладається безпосереднє здійснення досудового розслідування.

Правовий статус слідчого є складним. У ньому переплітаються норми кримінального процесу, адміністративного та деяких інших галузей права. Від його правильного доктринального визначення та законодавчого закріплення значною мірою залежать якість і своєчасність функціонування всієї системи досудового слідства та кримінального судочинства.

Аналізу внутрішніх складних, у багатьох випадках – суперечливих, засадничих чинників правового статусу слідчого присвячено цю статтю.

До наукової проблеми правового статусу слідчого привертали свою увагу вчені-правники В. Бачинін, І. Басиста, Ю. Белоусов, Д. Бялковський, В. Галаган, В. Галуцько, В. Журавський, О. Литвинчук, І. Єрьоменко, О. Зайцев, І. Зіньковський, О. Кіпер, О. Кінаш, Б. Коваленко, М. Копетюк, В. Кушнерьов, М. Панов, С. Пшенічко, М. Новікова, О. Олішевський, С. Охріменко, І. Савляк, Ю. Скрипіна, С. Сорока, М. Смирнов, Б. Теплицький, А. Туманянц, М. Цуцкірідзе, А. Чичиркін, С. Шаренко, Л. Яворська, Д. Ягунов, та ін. Проте безпосередньо зазначені вчені до проблем сутності та видів правового статусу слідчого в Україні не звертались.

Постановка завдання. Мета статті полягає в тому щоб на основі філософії права, теорії кримінального процесу, теорії права, теорії адміністративного права та чинного законодавства виявити й узагальнити сутнісні характеристики правового статусу слідчого в Україні.

Результати дослідження. Згідно з положеннями філософії права, коли особа здійснює правопорушення, то в найбільш широкому розумінні її поведінка є неправою. На думку Г. Гегеля, скасуванням неправа є вимога звільнитися від суб'єктивного інтересу та форми, а також від випадкової сили, відповідно застосовуючи не помсту, а справедливе покарання [2]. В умовах правової демократичної держави єдиним суб'єктом, який наділений народом компетенцією забезпечити справедливе покарання (зняти з особи неправа), є суддя. У світлі політології суддя – це «золотий ідол», який дотикається до високих філософських ідей. Лише йому надано право вирішувати високі питання справедливості й гуманізму. Суддя – це «напівбог» [3].

Правосуддя є основною кримінально-процесуальною функцією, яку здійснює суд через реалізацію в установленій законом процесуальній формі повноважень щодо з'ясування обставин, які підлягають доказуванню, та інших обставин, які мають значення для кримінального провадження, і вирішення кримінального позову з ухваленням законного, обґрунтованого і справедливого судового рішення. Функція правосуддя здійснюється на судових стадіях кримінального провадження, де вирішується питання про обвинувачення, – у підготовчому судовому провадженні, судовому розгляді в першій інстанції, апеляційному та касаційному розгляді та в перегляді судових рішень за нововиявленими обставинами [4].

Класична школа правосуддя перестала мститися і стала карати виходячи із таких засад: злочинець може бути виправлений, а злочинність має бути попереджена. У подальшому замість зазначених вище двох ідей з'явилася нова формула: делінквент має бути ізольований у просторовому та/або соціальному вимірі, а суспільство має бути убезпечене [3].

Традиційні уявлення щодо правосуддя та функцій суду виводять конструкції з «покарання» та «цілей покарання», «забетонувавши» все це з допомогою «засобів виправлення». «Лобове зіткнення» позитивізму та класики не дало перемоги жодній зі сторін. Проте «троянським конем» позитивізму стала зрештою не критика уявлень інституту покарання, цілей покарання та засобів «виправлення», а передусім аналіз сутності правосуддя, який виявив багато вад класичного підходу. Людина, про яку говорили та мріяли класики, – людина раціональна, людина, яка вільно робить свій вибір, використовуючи свій раціоналізм, зникає. На її місці виникають два актори, один із яких – злочинець, що доволі нетривалий час грає свою роль у суді як додаток до злочину, а другий – делінквент, який є об'єктом справжньої, позасудової індивідуалізації, і на якого обрушується вся сила сили каральної влади, за своєю природою – непідконтрольної суду [4]. Відповідно до Конституції України правосуддя здійснюється виключно судами [5].

Проте законність, обґрунтованість і вмотивованість розгляду кримінального провадження в суді та його вирішення потребують великої та кваліфікованої підготовчої роботи. Тому, за законом, переважна більшість кримінальних проваджень мусить проходити стадію досудового розслідування. Успішне виконання завдань стадії досудового розслідування

залежить не тільки від професійної майстерності працівників органів досудового розслідування й оперативних підрозділів, але й законодавчого врегулювання їх діяльності. У свою чергу швидке та якісно проведене досудове розслідування є дійовим засобом у боротьбі зі злочинністю, втіленням у життя принципу невідворотності покарання за вчинене. Адже тільки успішне завершення досудового розслідування є передумовою здійснення правосуддя, реалізації судом своїх виняткових повноважень щодо визнання особи винуватою чи невинуватою та можливості призначення їй покарання [6].

Згідно з чинним законодавством слідчий – це службова особа органу Національної поліції, органу безпеки, органу Державного бюро розслідувань, органу Бюро економічної безпеки України, Головного підрозділу детективів, підрозділу детективів, відділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України, уповноважена в межах компетенції, передбаченої Кримінально процесуальним кодексом, здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень. Досудове розслідування – стадія кримінального провадження, яка починається від моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань і закінчується закриттям кримінального провадження або направленням до суду обвинувального акта, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності, клопотанням про закриття кримінального провадження [7].

Отже, кримінальне правосуддя й досудове розслідування мають багато спільних рис. Вони пов'язані єдиною процесуальною нормативною базою та здійснюються на спільних засадах. Кримінальне правосуддя, з погляду кримінального процесу, є органічним продовженням у більшості випадків досудового розслідування.

Опираючись на наукові погляди Д. Ягунова, можна побудувати алегорію, що слідчий при здійсненні досудового розслідування та суддя повторно при здійсненні правосуддя, працюючи з суб'єктом, який підозрюється у скоєній злочину запитують: «Що за його плечима? Яка дія привела його сюди?» І знайшовши цю дію, міцно її захоплюють з усіма відомими правосудними наслідками. Вони за допомогою «допоміжних акторів» «чаклюють» на кухні арифметичної калькуляції з цілями покарання або виправдання суб'єкта, який підозрюється у скоєнні злочину [3].

Природним є те, що існує суттєва різниця в сутності правового статусу судді, який здійснює судочинство, та слідчого, що здійснює досудове розслідування. Для їх розкриття скористаємося науковими конструкціями Д. Ягунова: суддя, який здійснює правосуддя, перебуває на значно вищому правовому ієрархічному рівні ніж слідчий. Відповідно, здійснюючи процесуальну діяльність зі спільною метою, суддя завжди постає на «олімпі», на «капітанському містку», і доволі рідко спускається до проблем «машинного відділення» – проблем слідчих [3].

Одним із загальних функцій досудового розслідування та правосуддя є інститут доказового права, який полягає в тому, що його норми є центральним інститутом кримінального процесуального права. Від моменту надходження до правоохоронного органу інформації про кримінальне правопорушення й до ухвалення процесуального рішення судом домінує робота з доказами. Функціональне призначення теорії доказів полягає в тому, що на основі вивчення й узагальнення норм доказового права, практики їх застосування можливо виробити наукові пропозиції щодо вдосконалення норм кримінального процесуального законодавства та практики їх застосування [8].

Слідчі мають свої чітко визначені процесуальним законодавством обов'язки і права, які доповнюються правами та обов'язками, що встановлюються нормами адміністративного та службового права. Адже більшість слідчих працюють безпосередньо в органах виконавчої влади або (та) правоохоронних органах і є відповідно за своїм адміністративно-правовим статусом службовими особами або працівниками правоохоронних органів.

Висновки. Усе викладене вище дає можливість сформулювати такі узагальнення щодо сутності правового статусу слідчого:

- із погляду філософії права, метою процесуальної діяльності слідчого є створення умов для судді (суду), щодо зняття неправа з суб'єкта, який підозрюється у скоєнні злочину як вимоги звільнення від суб'єктивного інтересу та форми, застосовуючи справедливе покарання;

- правосуддя здійснюється виключно судами, проте верховенство права, обґрунтованість і вмотивованість розгляду кримінального провадження в суді та його вирішення потребують великої та кваліфікованої підготовчої роботи, більшість якої здійснюють слідчі в процесі досудового розслідування;

- джерельною основою визначення правового статусу слідчого є положення Кримінально-процесуального кодексу України, згідно з яким він є службовою особою певного правоохоронного органу або (та) органу виконавчої влади і здійснює досудове розслідування;

- правосуддя й досудове розслідування мають певні спільні риси, адже пов'язані єдиною процесуальною нормативною базою, здійснюються на спільних засадах, у більшості випадків правосуддя є органічним продовженням досудового розслідування;

- загальною функцією досудового розслідування та правосуддя є інститут доказового права;

- існує низка відмінних рис у сутності правового статусу судді, який здійснює судочинство, та слідчого, який здійснює досудове розслідування.

Отже, сутнісними характеристиками правового статусу слідчого в Україні є те, що, перебуваючи на службі в правоохоронних органах, які є органами виконавчої влади або спеціальними правоохоронними органами, він, із погляду кримінального процесу, займає своє невід'ємне місце в системі судової влади стосовно здійснення досудового розслідування, що потребує значної кваліфікованої процесуальної діяльності. Центральним

інститутом правового статусу слідчого є його процесуальна компетенція, яка має чітко визначені процесуальним законодавством обов'язки і права. Процесуальний статус слідчого доповнюється адміністративно-правовим, адже слідчі працюють безпосередньо в органах виконавчої влади або спеціальних правоохоронних органах, відповідно питання їх внутрішньої організаційної діяльності регулюються нормами адміністративного, зокрема службового, права.

Список використаних джерел:

1. Юзікова Н. С. Судові та правоохоронні органи України: навчальний посібник. Вид. четверте, перероб. і допов. Київ: Істина, 2006. 320 с.
2. Гегель Г. Філософія права. *Філософська спадщина*. 1990. URL: <https://www.marxists.org/russkij/hegel/phil-prava.pdf>
3. Ягунов Д. Делінквент в світлі анатомії кримінального правосуддя (до питання про цілі кримінального покарання). *Актуальні проблеми політики*. 2013. Вип. 48. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/3006/Yagunov.pdf?sequence=1>
4. Сиза Н. Правосуддя як основана кримінально-процесуальна функція. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 4. URL: http://vkslaw.knu.ua/images/verstka/4_2016_Syza.pdf
5. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141
6. Загальні положення досудового розслідування: лекція. *Національна академія внутрішніх справ*. 2019. URL: https://arm.naiu.kiev.ua/books/public_html/lections/lecture9_1.html
7. Кримінальний процесуальний Кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10. № 11-12. № 13. Ст. 88.
8. Сорока С., Римарчук Р. Правова природа кримінально-процесуального доказування. 2017. URL: https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2018/jun/13234/283_1.pdf
9. Галуцько В. Адміністративно-правове забезпечення слідчої діяльності в Україні: автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ. Київ, 2017. 36 с.
10. Литвинчук О. Процесуальний статус слідчого в кримінальному процесі України : автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ. Київ, 2007. 20 с.